

**El patrimoni de
l'Hospitalet:
el marc administratiu
i alguna reflexió final**

Dr. Josep Maria Solías i Arís



El patrimoni de l'Hospitalet: el marc administratiu i alguna reflexió final

Dr. Josep Maria Solías i Arís
Cap de la secció de Patrimoni Cultural
Ajuntament de l'Hospitalet

El departament municipal que gestiona el patrimoni cultural de la ciutat de l'Hospitalet és la Secció de Patrimoni Cultural. Es tracta d'un departament adscrit a la regidoria de Cultura i en depenen dos equipaments: l'Arxiu Municipal i el Museu de l'Hospitalet.

Aquesta secció, d'acord amb l'actual divisió de funcions de l'estructura municipal de l'Ajuntament de l'Hospitalet, és el departament especialitzat en la conservació, presentació, difusió, gestió i recerca del patrimoni moble, immoble i documental de la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat, incloent el patrimoni artístic que es troba dipositat en espais públics. No gestiona, a hores d'ara, el patrimoni immaterial.

L'ARXIU MUNICIPAL DE L'HOSPITALET

L'any 1969 l'Ajuntament de l'Hospitalet va aprovar la creació del Museu, que incorporà la documentació municipal d'interès històric, mentre que la documentació administrativa romangué repartida entre l'Arxiu Administratiu Central i els diferents departaments de l'Ajuntament. Aquesta disgregació va resoldre's l'any 1996 amb el traspàs de les competències en matèria d'arxius a la Secció de Patrimoni Cultural i la subsegüent creació de l'Arxiu Municipal. A continuació es va començar el procés de redacció del Pla Arxivístic Municipal, que fou aprovat el novembre de 1998. Aquest Pla Arxivístic, ja clarament obsolet, ha estat substituït per un nou document aquest mateix any.

La clau de volta del corpus normatiu que regula el sistema de gestió documental municipal el constitueix el Reglament de l'Arxiu, aprovat definitivament l'11 de març de 2013 i publicat al DOGC el 18 de març d'aquest any. Aquest document, a part dels articles més generals que inclouen la pròpia definició i el personal, tracta, en diferents capítols, del sistema de gestió documental municipal, de l'accés als documents i del patrimoni documental del municipi.

Aquest reglament és de vital importància per a la gestió documental i el patrimoni, ja que per primera vegada s'ha pogut articular un document de rang normatiu per regular aquestes qüestions que afecten de forma estratègica la pròpia producció, conservació, custòdia i difusió del patrimoni, no tan sols municipal sinó també de tota la ciutat.

Cal destacar, així mateix, que, si tot continua el curs previst, el corpus normatiu no s'aturarà en el document de referència sinó que es complementarà amb un seguit d'instruccions i òrgans que el complementaran i que es troben en procés de definició i aprovació. En aquest sentit podem dir que la constitució d'una Comissió Municipal d'Arxiu ja ha iniciat el seu tràmit administratiu. Aquesta tindrà les següents funcions:

- Elaborar la normativa municipal en matèria de gestió documental, per a la seva posterior aprovació per l'òrgan municipal competent per raó de la matèria.
- Dissenyar i aplicar una política municipal pròpia d'accés, avaluació, tria i eliminació o conservació de documents.
- Informar sobre les reclamacions, queixes o suggeriments rebuts per l'Ajuntament en matèria d'accés al patrimoni documental del municipi.

D'altra banda, s'estan elaborant diferents instruccions per al treball arxivístic entre les quals destacaria la d'accés a la documentació, la d'avaluació i tria i la de pres-tec. Instruccions que caldrà que aprovi la Comissió d'Arxiu quan estigui operativa.

L'Arxiu Municipal és el servei públic de titularitat municipal especialitzat en la custòdia, el tractament, la gestió, la conservació i la divulgació del patrimoni documental del municipi. En essència, les seves funcions són:

1. Recollir, conservar, organitzar i comunicar els documents produïts per l'Ajuntament de l'Hospitalet amb l'objectiu de satisfer les necessitats informatives de la gestió administrativa, justificar drets i deures de les persones i del mateix Ajuntament i promoure la recerca.
2. Definir, implantar i mantenir el sistema de gestió de la documentació administrativa municipal, tot perseguint l'eficiència.
3. Vetllar per la preservació i la divulgació del patrimoni documental del municipi, tant públic com privat.

En conseqüència la seva estructura d'actuació es configura en els següents àmbits:

1. Gestió documental municipal i sistema de gestió de documents administratius.
2. Fons històrics incloent el patrimoni documental local de producció no municipal.

3. Col·leccions de documents d'imatge, so, audiovisuals i en suports i formats especials.
4. Atenció als usuaris i programació d'activitats didàctiques i de difusió dels fons i de l'Arxiu.
5. Recursos auxiliars de biblioteca i hemeroteca.

Avui dia, els recursos humans per a poder abastar aquesta estructura són, encara, insuficients, i a voltes inadequats per respondre a les necessitats que la gestió documental actual requereix.

Una dada que penso que és molt important és la de la incorporació de l'Arxiu als processos d'implementació de l'administració electrònica endegats per la gerència de l'Ajuntament. Aquesta nova tasca situa l'Arxiu en el lloc que realment sempre hem defensat: un espai central dins de l'Administració i el "disc dur" de la informació de la institució. Si som capaços que el procés culmini correctament, l'arxiu haurà participat en la definició dels processos a més de la codificació de la documentació independentment del seu format d'origen. Aquesta és una tasca important que ens acosta més al model que desitgem, més a prop de la figura del "records management" que a la de l'historiador que guarda documents. Aquest canvi de paradigma és important i ha de servir per tal que l'administració municipal deixi de veure l'Arxiu com el lloc des d'on venen a recollir els papers vells i que els han de recuperar instantàniament quan cal.

Només en el moment en què l'organització entengui que l'arxiu comença en la tasca de cadascú i que cal guardar el que s'indica des de l'arxiu (ni guardar-ho tot, ni llençar indiscriminadament) podrem oferir als ciutadans i a l'organització el servei que mereixen i que ens agradaria donar-los.

Per tal de poder exercir les seves funcions l'arxiu ocupa dues plantes (2.000 m²) de l'edifici municipal del C/ Cobalt 55 amb dependències per a l'atenció al públic, tractament documental i dipòsits (amb 10.300 metres lineals de prestatgeries), a més d'una sala bruta. A pesar de les magnituds de l'edifici, val a dir que els dipòsits es troben molt a prop del punt de saturació a causa de la gran producció documental de l'Hospitalet. En aquest sentit, esperem que la propera creació de la Comissió Municipal d'Arxiu, la plena operativitat del registre de documentació eliminada (ja creat) i les instruccions d'avaluació i tria serviran per donar un tomb a aquesta situació.

Els serveis que ofereix l'Arxiu Municipal són, bàsicament, l'accés, informació, consulta, assessorament i reprografia de la documentació; la difusió del patrimoni documental i la història de l'Hospitalet, mitjançant la realització d'exposicions, la col·laboració en projectes municipals, amb entitats, mitjans de comunicació i empreses i el préstec de documentació; el suport a l'organització municipal, com a servei de documentació i d'elaboració de dossiers documentals, i com a servei de formació i assessorament arxivístic i, finalment, el manteniment del lloc web de l'Arxiu.

Com a element destacat de difusió es troba el programa "El document del mes" des de fa ja tres anys amb què l'Arxiu difon part del seu patrimoni documental. La mostra té lloc al web de l'Arxiu, i consisteix en l'exposició, durant un mes, d'un document seleccionat amb criteris de representativitat dels conjunts que integren els seus fons i col·leccions. Aquestes accions, continuades en el temps, han servit per a millorar substancialment la visibilitat de l'equipament davant la ciutadania i la institució municipal.

La consulta presencial l'any 2012 va ser de 1.385 usuaris, una xifra que amb variacions a l'alça i a la baixa es manté relativament estable en el temps.

MUSEU DE L'HOSPITALET

El Museu de l'Hospitalet s'encarrega de difondre i conservar el patrimoni cultural i material de l'Hospitalet, tot donant a conèixer el passat, el present i el projecte de futur de la ciutat. En aquest sentit, l'objectiu és mostrar la realitat de la ciutat i destacar els seus valors culturals d'ahir i d'avui. És a dir, oferir recursos, activitats i eines de coneixement sobre els fets històrics, polítics i culturals esdevinguts a l'Hospitalet des dels seus inicis com assentament poblacional.

El Museu de l'Hospitalet és una institució de llarga durada (creat formalment el 1969 i inaugurat el 1972) la qual ha tingut diverses variacions al llarg del temps. En un primer moment va rebre el nom de Museu d'Història de la Ciutat, posteriorment (1986) es va denominar Museu de l'Hospitalet. A partir de l'any 2001 va rebre el nom de Museu d'Història de l'Hospitalet fins el 2008, en què recuperà el nom de Museu de l'Hospitalet i també ha anat variant el logotip que identifica la institució. L'inicial consistia en un dibuix que interpretava un dels motius arquitectònics de la casa Espanya, seu originària de la institució (i encara coneguda, avui dia, com "el Museu"). D'aquí es va passar, l'any 1986, a un logotip basat en la reinterpretació d'un dels remats de l'església que es pot observar en una de les taules del segle XVI del fons del Museu. Aquest va ser canviat a partir de 1994 per la reinterpretació del cap de la Medusa aparegut a la ciutat a finals del segle XIX i que es troba al Museu d'Arqueologia de Catalunya, com una forma de reivindicar-ne l'absència.

L'exposició permanent del Museu des del 1972 fins el 2001 va consistir en una recopilació d'objectes, fotografies i documents que ocupaven la primera planta de casa Espanya. A partir d'aquella data es va muntar una nova exposició permanent que tractava exclusivament sobre el segle XX a partir d'escenografies que tractaven de recrear ambients propis de la ciutat i de kits didàctics amb informació. Des del 2009 existeix una exposició temporal a la primera planta de l'edifici l'Harmonia sobre les restes de l'església de Santa Eulàlia de Mèrida amb el títol "Color, forma... i volum". El 2010 es va inaugurar una petita segona exposició permanent a la planta baixa de can Riera sobre la memòria democràtica al segle XX. Properament s'inau-

gurarà la tercera exposició permanent, realitzada en col·laboració amb el CEL'H, titulada "L'Hospitalet: un indret, una història" que ocuparà la casa Espanya.

El Museu té aprovats el seu Pla Museològic des de l'any 1997 i estatuts des del 1998. De tota manera es tracta de documents que, a hores d'ara, es poden considerar en línies generals desfasats, els quals caldrà repensar en un futur pròxim.

Dins els fons del Museu es comptabilitzen, l'any 2013, 8.707 objectes (encara que és un nombre que va augmentant gradualment) per bé que s'han donat de baixa i traspassat a l'Arxiu tots aquells que s'han considerat patrimoni documental. La pràctica totalitat està parcialment informatitzada i d'aquests, n'hi ha 6.017 que es poden consultar mitjançant Internet, amb descripció i imatge en la majoria dels casos.

Els objectes custodiats pel Museu són molt variats: es tracta d'un museu multidisciplinar que s'ocupa del patrimoni que es conserva al territori del municipi. Destaquen, però, diversos conjunts:

- Conjunt de retaules i objectes provinents de l'antiga església parroquial de Santa Eulàlia de Mèrida.
- Col·lecció d'obres d'art contemporani (segles XX i XXI), de notable valoració si l'analitzem com un conjunt.
- Objectes de vida quotidiana, etnogràfics i de patrimoni industrial datats, bàsicament, en els segles XIX i XX.
- Restes arqueològiques provinents de les intervencions al municipi.

El Museu utilitza tres edificis de l'entorn patrimonial del carrer Xipreret (a una distància màxima de 100 metres) per a la presentació i serveis públics, mentre que disposa d'altres edificis i instal·lacions com a espais de magatzem i reserva. Els tres edificis principals són:

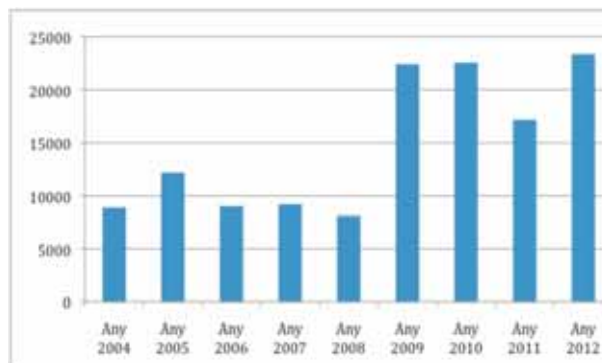
- Casa Espanya, dedicada a oficines i on s'està implementant la nova exposició permanent d'història de l'Hospitalet.
- L'Harmonia, on es troba l'exposició permanent dedicada a les restes de l'antiga església parroquial de Santa Eulàlia de Mèrida, així com les sales d'exposició temporal i d'actes.
- Can Riera, destinada a la memòria democràtica i a les conferències i serveis pedagògics del Museu.

El Museu té, actualment, tres línies d'actuació que regeixen la programació d'exposicions temporals i de les activitats:

- Exposicions relacionades amb la història de l'Hospitalet.
- Exposicions d'art. En aquest cas han de complir alguna de les premisses següents:
 - o Tenir relació amb la col·lecció d'obres d'art del fons.

- o Tenir alguna relació amb l'Hospitalet i un nivell artístic adequat a l'equipament.
- Exposicions relacionades amb la memòria democràtica.

El Museu va iniciar el 2008 una aposta per la difusió que li ha permès millorar espectacularment les seves ràtios d'efectivitat i arribada a la ciutadania. Aquesta nova situació parteix de la creació de noves infraestructures i millora de les ja existents, però especialment d'una aposta per la renovació de l'oferta i la creació de noves fórmules per a la difusió del patrimoni de la ciutat.



Evolució dels visitants al Museu de l'Hospitalet 2004-2012

La nova estratègia iniciada el febrer de 2008 quan es va canviar la direcció del Museu va iniciar-se amb la cerca de noves formes de gestió interna i de comunicació amb els usuaris. Aquesta cerca va fer que calgués finalitzar tot el cicle d'activitats que es venien realitzant des de feia uns anys i iniciar noves propostes comunicatives. Aquest canvi en la trajectòria consolidada va fer que aquell any es donés el mínim d'usuaris en els darrers anys, però va permetre que els anys següents hagi augmentat en gran manera el nombre anual d'usuaris.

Dins la segona meitat d'aquell any i la primera meitat de l'any 2009 es va crear una nova tendència que podem resumir en els següents punts:

- Creació de nous espais per a la presentació
- Nova oferta de difusió a les escoles
- Augment dels tipus d'activitats i diferents programadors
- Diversificació de la divulgació

La finalització de les obres de rehabilitació de l'Harmonia i de can Riera ha permès iniciar la programació en aquests espais amb diferents línies de treball que han fet augmentar de forma significativa la programació d'exposicions així com l'especialització dels espais. A l'existència d'aquest espai se li ha sumat la millora de l'accessibilitat de la Casa Espanya, fet que ha incrementat les possibilitats de difusió cultural.



Vista de l'exposició permanent de Santa Eulàlia de Mèrida. Edifici l'Harmonia

L'activitat oferta a les escoles des del Museu de l'Hospitalet ha evolucionat tot complementant-se amb la inclusió de noves ofertes. Fins l'any 2009 el Museu tan sols ofería les Rutes Urbanes en les seves diverses variants i la Visita a l'Ajuntament com a oferta educativa a les escoles.

Sense deixar de banda aquestes activitats, que d'altra banda han funcionat i continuen funcionant molt bé, l'oferta s'ha passat a estructurar en dos blocs temàtics:

- Activitats d'història i art. Constitueixen activitats generalistes adaptades a les necessitats de coneixement general del currículum dels estudiants i que agrupa 15 propostes pedagògiques diferents.
- Activitats d'història i memòria. Es tracta d'activitats adreçades específicament a treballar i conèixer aspectes de la història i patrimoni de la ciutat. L'oferta compren 17 propostes diferents.

Aquestes activitats poden tenir tres tipus de format: tallers (de pagament), Rutes Urbanes i Visites (gratuïtes).

En aquests moments, tot i que les Rutes representen encara més del 60% de la resposta dels usuaris al nostre equipament, els tallers han aconseguit assolir un èxit

notable i es tracta d'un increment net d'usuaris que se sumen als usuaris tradicionals del museu.

Un altre canvi fonamental s'ha produït en la cultura organitzativa i de prestació de serveis del museu. Aquesta darrera novetat ha estat la d'incorporar altres actors a la programació d'activitats a partir de 2011. El museu ha passat de ser un espai que es programava i feia activitats des de l'interior cap a l'exterior, a tractar de trobar un nou marc de relacions on les entitats o grups organitzats de ciutadans poden utilitzar l'espai museístic com una plataforma per a les seves activitats, aconseguint d'aquesta manera millorar el volum d'usuaris i iniciar un procés d'acostament de l'equipament a la ciutadania.

Els museus ens estem convertint, actualment, en plataformes no tan sols de difusió de coneixement, sinó també de cooperació entre públic i privat i estem començant-nos a obrir a la coorganització de les activitats i els serveis més propis del museu a entitats sectorials de la ciutat. Es tracta d'un camí tot just encetat però que pensem que pot arribar a derivar, en uns quants anys, en unes majors sinèrgies i, especialment, en la creació d'una sòlida base social.

En aquest moment podem afirmar, amb orgull, que gairebé la meitat dels actes que es fan al museu els han organitzat entitats i ciutadans que pensem que aquest equipament no tan sols és el que resol de forma més adequada les seves necessitats tècniques sinó que també els ofereix un plus pel tipus d'espai en què es desenvolupen els seus actes.



Actes del Museu de l'Hospitalet segons l'organitzador

De tota manera, des d'un punt de vista museològic, la proposta d'actuació conjunta de més llarg abast i contingut ha consistit en la col·laboració entre el Centre d'Estudis de l'Hospitalet i el Museu de cara a bastir la nova exposició permanent d'història a casa Espanya. En aquest cas, l'acord ha estat que el CEL'H forneix els continguts per a produir el discurs explicatiu de la història de la ciutat que oferirà el Museu en la seva exposició permanent. Aquesta exposició començarà amb la part

del segle xx (a la planta baixa de casa Espanya) i ja es troba totalment enllestida i en fase de producció. Després d'aquesta fase està previst repetir el procediment amb la resta de l'exposició, que es dedicarà a les fases anteriors de la història.

Un altre canvi organitzatiu ha estat el de la diversificació de les activitats i la recerca d'un públic adult. A més del tradicional públic escolar, doncs, s'ha procurat ampliar l'oferta d'activitats per captar usuaris que presentin perfils diferents.



Activitats per a adults del Museu

L'organització de visites nocturnes, itineraris familiars, projeccions, conferències i tallers per a públic general ha atret un tipus de públic que es trobava molt allunyat del Museu de l'Hospitalet i que ens ha permès de veure que hi ha un gran potencial en aquesta franja. Això sí, un potencial que cal alimentar contínuament i que requereix una aportació econòmica i de novetats que difícilment podrem continuar mantenint i incrementant en un futur proper, per manca de possibilitats econòmiques.

PATRIMONI ARQUITECTÒNIC

La conservació, la recuperació i la difusió dels elements que formen part del patrimoni immoble de la ciutat són els objectius principals en l'àmbit del patrimoni arquitectònic i dels elements artístics que es troben a l'espai públic (estatuària, inscripcions, elements d'interès, etc.)

Els edificis de la ciutat que el Ple de l'Ajuntament, a proposta de l'Agència de Desenvolupament Urbanístic, va incorporar al catàleg del Pla Especial de Patrimoni Arquitectònic (PEPPA) o de les Normes Estètiques del Sector Centre (NESC) són aquells dels quals la Secció de Patrimoni Cultural informa quan des de l'Àrea d'Urbanisme de l'Ajuntament se li tramet la documentació de les obres i actuacions que els afecten.

Les tasques d'informació, seguiment i control han fet que tan sols l'any 2012 s'efectuassin 257 informes ja sigui sobre edificis catalogats, protegits per Normes Estètiques, elements artístics a l'espai públic o demandes d'informació dels ciutadans.

ALGUNES REFLEXIONS A TALL DE CLOENDA

Podem fer diverses reflexions de cara al futur. Algunes poden ser més de caire administratiu i altres més conceptuals.

És evident que al patrimoni de l'Hospitalet ens queden moltes coses per aconseguir i no es poden fer totes a l'hora. Penso que podem convertir el Museu i l'Arxiu en els equipaments globals del segle XXI que es mereix la ciutat, però partim des d'una posició tan feble i amb tantes mancances en tots els aspectes que passaran molts anys per aconseguir aquesta posició.

Considero que la crisi econòmica actual lluny de constituir un fre és una gran oportunitat que permet de posicionar-nos. En un moment en què els recursos minven per a tothom, l'experiència de gestionar pocs recursos, que en altres èpoques era considerada un handicap, serà en els propers anys una fortalesa per situar-nos millor en el panorama del patrimoni cultural català.

També estic convençut que la memòria (el que identifiquem com a patrimoni des del punt de vista administratiu o identitat des del reconeixement personal o grupal) pot constituir una referència que ajudi a definir un relat propi dins la cultura a la ciutat.

Els objectes i relats que conformen la nostra història territorial i col·lectiva ens aporten uns elements únics que ens diferencien dels nostres veïns i ens individualitzen. És a dir, hi ha edificis, objectes, relats, celebracions, formes de fer, etc. que es donen a l'Hospitalet però no a altres llocs.

Mentre que la programació artística en arts plàstiques, musicals i/o visuals es podria donar en qualsevol lloc i el que necessita és una aposta programàtica i política, el patrimoni ja existeix i el que cal es donar-li un sentit i, especialment, una explotació.

En aquest sentit, hi ha algunes idees que apunto breument:

- **La memòria com a metarelat per als habitants de la ciutat.** La presentació del patrimoni genera identitat ciutadana entesa com a creació de consciència de grup. La marca "L'H" ha demostrat ser un símbol poderós de comunicació però es pot complementar i millorar amb la presència i el relat de la memòria de la ciutat. És una tendència que les grans ciutats utilitzen per a posicionar-se en l'autovaloració del seus ciutadans.
- **La memòria i el patrimoni com a atracció de visitants.** Una marca és poderosa quan genera reconeixement i empatia. La visita a determinats espais, sigui pel seu "tipisme" (com el carrer Xipreret o els bars de tapes de la Florida), per la seva modernitat (edificis emblemàtics de la plaça Europa) o per la seva singularitat (pro-

cessó 15+1) proporciona un impacte positiu que va des de l'augment econòmic de la zona a, especialment, l'augment de les opinions positives per la descoberta d'aquesta realitat desconeguda (valoració de la "marca L'H").

- **El patrimoni com a possibilitat de generació d'espais emblemàtics.** El patrimoni arquitectònic, especialment l'industrial, és important a la ciutat. Les possibilitats d'ús com a contenidors de propostes culturals (Tecla Sala), educatives (Vilumara) o de grans esdeveniments (La Farga) han demostrat ser un encert, però cal anar un pas més enllà proposant la instal·lació en aquests edificis d'equipaments d'abast supralocal, (facultat, conselleria) o d'importància simbòlica (l'Ajuntament?).
- **La memòria com a eina digital.** La memòria és informació sobre diversos suports. La possibilitat de codificar-los i digitalitzar-los permet un ús habitual de les noves tecnologies per tal de gestionar-lo i difondre'l. Aquesta línia pot tenir diferents vessants.
 - o El primer és la pròpia gestió de l'e-administració, la qual genera un patrimoni digital que cal gestionar per part de l'Arxiu.
 - o Més interessant, des del meu punt de vista, és la difusió de la informació en nous formats digitals, sigui via webs, mòbils, codis QR o altres que han d'arribar. La codificació intrínseca al patrimoni permet fer-ho i posar a l'abast aquesta realitat.
- **La memòria com a recurs laboral.** Els oficis vinculats a la recuperació i posada en valor del patrimoni són diversos i tots necessiten una formació o l'adaptació a la realitat patrimonial. El que tenen en comú és que el valor afegit que tenen és superior als seus homònims en una escala general, donada l'especificitat que tenen.
 - o Els oficis de la restauració, sigui d'elements arquitectònics o d'objectes són una necessitat per a la gestió.
 - o Els oficis de la presentació i exhibició. Imprescindibles per a comunicar el patrimoni, mostrar-lo i explicar-lo.
 - o Les tecnologies de la informació i la digitalització haurien de ser el pilar de la nova ocupació que pot donar de si el patrimoni. A partir de la digitalització de la informació es poden crear tot un seguit d'aplicacions que han de permetre una interactivitat entre el patrimoni i els seus usuaris que és bàsica per entendre el futur en aquesta matèria.

Penso que si existeix un pla d'impuls de la formació ocupacional i les mesures d'impuls empresarial de les indústries creatives, aquestes matèries s'han d'afegir dins la seva estructura de formació. Des del món del patrimoni no s'oblida l'èxit de gestió que va significar l'escola taller del Patrimoni de Tecla Sala, impulsada pel Museu i l'Àrea Metropolitana, de la qual va sortir una generació de tècnics i treballadors que ha marcat la gestió del patrimoni cultural de Catalunya en aquests darrers anys.